

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمی قم

رساله علمی سطح ۳

نقش مربی در تربیت دینی متربیان نوجوان با نگرش به منابع اسلامی

استاد راهنما: حجت الاسلام و المسلمین رضا میقانی

استاد مشاور: حجت الاسلام و المسلمین سید محمد

موسوی نسب

محقق: محمد حسن دباغی

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان نقش مربی در تربیت متریان نوجوان با نگرش به منابع اسلامی با روش توصیفی و تحلیلی باهدف بررسی شئون و کارکردهای مربی در تربیت دینی انجام گرفته است. پس از مشخص شدن اهمیت و ضرورت مربی در جریان تربیت به ویژگی‌هایی شامل: خوش گفتاری، اخلاص و ایمان به اهداف، نرمخویی و مهربانی، سعه صدر و عذرپذیری، رفتار مطابق گفتار و تداوم دانش و آگاهی، برای یک مربی شایسته اشاره شد. در ادامه به مهمترین ویژگی‌های مربی شایسته در بعد اعتقادی شامل: شناخت خدا و اعتقاد به او، محبت به خدا، اطاعت و پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیه السلام) و الگو دانستن آنها، ترجیح سعادت اخروی بر دنیوی شناخت و اعتقاد به اصل معاد و نتایج اعمال، ویژگی‌های مربی شایسته در بعد عبادی شامل: آشنایی با نافله‌های یومیه، عادت کردن و متعهد شدن به خواندن نمازهای یومیه و گرفتن روزه‌های ماه رمضان، آشنایی با احکام، فلسفه، فواید و آثار نماز و روزه و ویژگی‌های اخلاقی مربی شایسته در سه بعد اخلاق فردی مربی نوجوان، اخلاق خانوادگی مربی نوجوان، اخلاق اجتماعی مربی نوجوان اشاره شد و در پایان به تبیین نقش مربی در تربیت اعتقادی، تربیت عبادی و ویژگی‌های مربی شایسته در بعد تربیت اخلاقی پرداخته شده است. در تربیت اعتقادی به دو موضوع اساسی تأمین نیازهای شناختی مربی و تأمین جنبه‌های عاطفی او تأکید شده است. در تربیت عبادی تأکید شده است، نقش‌هایی که مربیان باید در تربیت عبادی ایفا کنند تا مربی نوجوان افزون بر نگرش مثبت نسبت به عبادات، به انجام آنها نیز پایبند شوند، عبارت‌اند از: نقش آموزشی؛ نقش الگویی؛ نقش نظارت و مراقبت. در ادامه راهکارهایی برای ایفای بهتر هر یک از نقش‌ها ارائه داده‌ایم. در تربیت اخلاقی به ارائه راهکارهای بسیار مناسب، که مربی می‌تواند جهت آموزش امور اخلاقی، همراهی مربی در مسیر تربیت اخلاقی و رساندن آنها به مقصد، از آنها استفاده نماید، پرداخته شده است. این راهکارها به دو شیوه لفظی شامل: توضیح امور و اصول اخلاقی، بیان کمالات وجودی انسان، بیان خطرات و موانع، تشویق مربی به مطالعه کتب و نوشته‌های اخلاقی، آموزش معرفت‌النفس، گفتگو در مورد امور و اصول اخلاقی، مشاوره در مورد حل مشکلات اخلاقی، توأسی به حق و صبر و شیوه عملی شامل: الگو شدن مربی، آموختن از اعمال دیگران، سیر از آسان به مشکل، یاری کردن مربی در تحمیل عمل بر نفس، التزام مربی به شرکت در فعالیت‌های گروهی، توانمند سازی مربی، می‌باشد.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	تبیین موضوع رساله
۳	بیان اهمیت و جایگاه موضوع
۳	سؤال اصلی
۳	سوالات فرعی
۳	پیشینه تحقیق و نقاط اشتراک و افتراق این تحقیق با دیگر تحقیقات مشابه
۵	روش تحقیق

فصل اول: مفهوم‌شناسی و کلیات

۷	مفهوم شناسی
۷	مفهوم تربیت
۸	مفهوم تربیت دینی
۹	مفهوم مربی
۱۰	مفهوم متربی
۱۱	کلیات
۱۱	ضرورت و اهمیت تربیت دینی
۱۱	اهمیت تربیت از دیدگاه اسلام
۱۳	اهمیت تربیت از دیدگاه اندیشمندان
۱۵	ویژگی‌های دوران نوجوانی
۱۶	تربیت دینی نوجوان

۱۶	۱. بحران هویت
۱۷	۲. بحران بلوغ
۱۸	۳. بحران شخصیت
۱۹	ضرورت تربیت دینی در دوره نوجوانی
۱۹	عوامل مؤثر در تربیت دینی
۲۰	۱. وراثت
۲۱	۲. محیط
۲۴	۳. سختی‌ها و شداید
۲۶	۴. اراده

فصل دوم: مربی، متربی

۲۹	ضرورت مربی
۳۰	نیاز فطری و عقلی
۳۲	دلالت آیات و روایات
۳۳	ویژگی‌های مربی شایسته
۳۳	۱. نرم‌خو و مهربان
۳۴	۲. رفتار مطابق گفتار
۳۴	۳. خوش گفتاری
۳۵	۴. اخلاص و ایمان به اهداف تربیت
۳۵	۵. سعه صدر و عذرپذیری
۳۶	۶. سیمای پاکیزه و آراسته
۳۶	۷. تداوم دانش و آگاهی

۳۷	ویژگی‌های متربی شایسته
۳۷	ویژگی‌های متربی شایسته در بعد اعتقاد به خدا:
۳۷	شناخت خدا و اعتقاد به او
۳۹	محبت به خدا
۴۰	پرستش خداوند و تعبد در برابر او
۴۰	ویژگی‌های متربی شایسته در ارتباط با نبوت و امامت
۴۰	شناخت نبوت و اعتقاد به آنها
۴۱	اطاعت و پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیه السلام) و الگو دانستن آنها
۴۲	ویژگی‌های متربی شایسته در ارتباط با معاد
۴۲	شناخت و اعتقاد به اصل معاد و نتایج اعمال
۴۲	ترجیح سعادت اخروی بر دنیوی
۴۲	ویژگی‌های عبادی متربی شایسته
۴۴	ویژگی‌های اخلاقی متربی شایسته
۴۴	اخلاق فردی متربی نوجوان
۴۸	اخلاق خانوادگی متربی نوجوان

فصل سوم: نقش مربی در تربیت اعتقادی و عبادی متربیان نوجوان

۵۲	ماهیت و حقیقت عقیده و ایمان
۵۳	مؤلفه‌های ایمان
۵۴	نقش مربی در تربیت اعتقادی متربیان نوجوان
۵۴	۱. آگاهی بخشیدن
۵۵	۱. تلاوت آیات
۵۸	۲. جدل

۵۹ استفاده از استدلال
۶۰ تقویت قدرت تفکر و تشخیص حق از باطل
۶۳ انگیزه دادن
۶۳ انذار و تبشیر
۶۵ یاد آوری نعمت‌ها
۶۷ تذکر و یادآوری
۶۸ الگو سازی
۶۹ مفهوم تربیت عبادی
۷۰ نقش مربی در تربیت عبادی متربیان نوجوان
۷۰ نقش آموزشی
۷۰ ۱. نقل داستان‌های جذاب درباره عبادات
۷۱ ۲. تمثیل
۷۳ ۳. بیان فلسفه و حکمت اعمال عبادی برای متربی
۷۴ نقش الگویی
۷۷ نقش نظارت و مراقبت
۷۷ ۱. آموزش مراقبه و محاسبه
۷۸ ۲. ارتباط دادن متربی با مسجد
۷۹ ۳. تشویق
۸۰ ۴. تنبیه

فصل چهارم: نقش مربی در تربیت اخلاقی متربیان نوجوان

۸۳ تعریف اخلاق
۸۳ تربیت اخلاقی
۸۳ نقش مربی در تربیت اخلاقی نوجوان

.....	شیوه‌های لفظی تربیت اخلاقی	۸۵
.....	۱. توضیح امور و اصول اخلاقی	۸۶
.....	۲. بیان کمالات وجودی انسان	۸۶
.....	۳. بیان خطرات و موانع	۸۷
.....	۴. تشویق مربی به مطالعه کتب و نوشته‌های اخلاقی	۸۷
.....	۵. آموزش معرفت‌النفس	۸۸
.....	۶. گفتگو در مورد امور و اصول اخلاقی	۸۸
.....	۷. مشاوره در مورد حل مشکلات اخلاقی	۸۹
.....	۸. توأسی به حق و صبر	۸۹
.....	شیوه‌های عملی تربیت اخلاقی	۹۰
.....	۱. الگو شدن مربی	۹۰
.....	۲. آموختن از اعمال دیگران	۹۰
.....	۳. سیر از آسان به مشکل	۹۱
.....	۴. یاری کردن متربی در تحمیل عمل بر نفس	۹۱
.....	۵. الزام متربی به شرکت در فعالیت‌های گروهی	۹۲
.....	۶. توانمندسازی متربی	۹۳
.....	نحوه استفاده از شیوه‌ها	۹۳
.....	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی	۹۵
.....	پیشنهاد‌های پژوهشی	۹۸
.....	فهرست منابع و مأخذ	۹۹

مقدمه

در دوره نوجوانی و بلوغ همان‌گونه که امیال و نیازهای مختلف فراوانی با شدت و نیرومندی خاصی در انسان ظاهر می‌گردد، بذره‌های معرفت فطری و وجدان اخلاقی نیز شکفته می‌شود و تمایلات فطری، ایمان و اخلاق نیز در نهاد نوجوان به شدت بیدار می‌گردد. تحولات گسترده دوران نوجوانی و بلوغ فطریات نهفته در وجود نوجوانان را آشکار می‌سازد و ممکن است به تعدادی از استعدادهای طبیعی آنان جامه عمل بپوشاند. با فرارسیدن بلوغ از یک طرف برخی از خواهش‌های درونی در وجود نوجوان بیدار می‌شود و از طرف دیگر تمایلات روحانی و وجدان اخلاقی در ضمیر او بیدار می‌گردد. نوجوان صالح و سالم در این دوره به دنبال انگیزه‌های فطری خود که همان ارزش معنوی است می‌گردد و این بهترین فرصت برای تربیت دینی نوجوان است.

از دیدگاه اسلام نوجوانان و جوانان هم‌آمدگی دارند تا در مسیر خیر و صواب قرار گیرند و هم‌آمدگی دارند به راه‌های ناصواب و ناصحیح کشانیده شوند و این بستگی زیادی به این دارد که عوامل تربیتی و محیطی کدام تمایل طبیعی را در نوجوان تحریک و تقویت نماید.

در این رهگذر برای اینکه نوجوان به راه صواب و خیر کشانیده شود ابتدا باید مورد تربیت شناختی - معرفتی قرار گیرد تا بتواند درک درستی از معنای پدیده‌ها و هدف رویدادهای هستی برای درک کلی از جهان هستی و جایگاه خویش در آن، بر اساس نظام معیار اسلامی داشته باشد. زمانی که در ساحت شناختی - معرفتی به گونه صحیح تربیت یافت می‌تواند اصول اعتقادات دین اسلام را (به‌عنوان مبنای نظام معیار) به‌صورت آزادانه و آگاهانه بپذیرد و بر آن تکیه کند. مورد تربیت عبادی قرار گیرد تا با تلاش مداوم جهت ارتقای ابعاد معنوی وجودی خویش از طریق برقراری ارتباط با خداوند (عبادت و تقلید به احکام دینی) بکوشد و مورد تربیت اخلاقی قرار گیرد تا با تلاش پیوسته برای خودسازی بر اساس نظام معیار اسلامی از طریق مهار غرایز طبیعی، تعدیل عواطف و تمایلات، تقویت اراده و خویش‌داری، حفظ

کرامت و عزت نفس، کسب صفات و فضائل اخلاقی، پیش‌گیری از تکوین رذایل و صفات غیراخلاقی و... بکوشد.

در این میان مربی نوجوان به استاد راه‌رفته و خبره‌ای نیاز دارد تا هم انگیزه و شور حرکت را در مربی ایجاد کند و هم مقصد حرکت و راه رسیدن به آن را به‌خوبی بنمایاند و خطرهای آسیب‌ها را نشان دهد.

از آنجاکه تربیت در دوران نوجوانی بسیار مهم است و مربی در این تربیت نقش بسزایی دارد، ما قصد داریم تا در این پژوهش نقش مربی در تربیت دینی نوجوان را با نگرش به منابع اسلامی بررسی و تبیین نموده و پاسخگوی سؤالات مطرح شده در بخش سؤالات اصلی و فرعی باشیم.

تبیین موضوع رساله

تربیت به معنای شکوفاسازی استعدادها و متربیان امری سخت و نیازمند برنامه‌ریزی است. این امر در جریان تربیت دینی یعنی شکوفا کردن بعد اعتقادی، عبادی، اخلاقی و معنوی متربیان از حساسیت بیشتری برخوردار است. نبود زمینه‌های مناسب و بی‌توجهی به این ساحت شخصیت انسان می‌تواند او را از سعادت دنیوی و اخروی محروم سازد و زندگی او را به تباهی کشاند.

وجود انسان‌های راه‌یافته و آگاه به‌عنوان مربی در عرصه تربیت می‌تواند در شکوفاسازی صحیح بعد دینی متربیان اثرگذار باشد. تربیت دینی به‌ویژه در سن نوجوانی به علت ویژگی‌های نوجوانان نیازمند تدابیر برنامه‌ریزی شده و بهره‌گیری از روش‌های مناسب از سوی مربیان است.

اینکه مربی چگونه می‌تواند نوجوانان را در عرصه تربیت دینی و شکوفاسازی ساحت دینی، آنان را یاری کند موضوعی است که پژوهش حاضر با نگاهی درون دینی و بهره‌گیری از دانش تعلیم و تربیت به بررسی آن می‌پردازد.

بیان اهمیت و جایگاه موضوع

نقش اساسی و تعیین‌کننده تربیت در تأمین آینده سعادت‌آمیز بشر و رسیدن او به کمال مطلوب الهی و انسانی به قدری روشن است که تمامی اندیشمندان و متفکران بزرگ در طول تاریخ بشریت، اهمیت ویژه آن را مورد توجه قرار داده و گوشزد کرده‌اند.

نمی‌توان خودرو مهذب شد، هر علم و صنعتی به مدرس نیاز دارد، تربیت دینی نیز به مربی نیاز دارد. مربی یکی از اساسی‌ترین ارکان تربیت است و در تغییر اعتقادات، اخلاق و رفتار متربی بسیار اثرگذار است. مربی انسان فهیمی است که بر اساس معیارهایی تلاش می‌کند در فرد متربی تأثیر بگذارد و ذهنیت و رفتار او را تغییر دهد. از آنجاکه تربیت در دوران نوجوانی بسیار مهم است و مربی در این تربیت نقش بسزایی دارد، بررسی نقش مربی و تبیین وظایف و کارکردهای عام او در تربیت دینی متریان نوجوان از اهمیت و ضرورت ویژه‌ای برخوردار است.

سؤال اصلی

نقش مربی در تربیت دینی متریان نوجوان با نگرش به منابع اسلامی چیست؟

سوالات فرعی

۱. ویژگی‌های مربی و متربی از دیدگاه اسلام چیست؟
۲. نقش مربی در تربیت اعتقادی متریان نوجوان چیست؟
۳. نقش مربی در تربیت عبادی متریان نوجوان چیست؟
۴. نقش مربی در تربیت اخلاقی متریان نوجوان چیست؟

پیشینه تحقیق و نقاط اشتراک و افتراق این تحقیق با دیگر تحقیقات مشابه

تاکنون کتب زیادی درباره بحث تربیت دینی نوشته شده‌است، از جمله: مبانی تعلیم و تربیت در قرآن و احادیث، روش‌های آسیب‌زا در تربیت از منظر تربیت اسلامی، تربیت از دیدگاه قرآن، فرهنگ تربیت و... .

در زمینه نقش مربی در تربیت دینی به یک کتاب با عنوان «نقش مربی در تربیت اخلاقی- معنوی» دست یافتیم، این کتاب شامل شش فصل است. در فصل اول مفاهیم و کلیات بیان

شده است. در فصل دوم به بررسی ضرورت مربی وجود مربی در مسیر تربیت پرداخته شده است. در فصل سوم ویژگی‌های مربی اخلاق تبیین شده است. در فصل چهارم به بررسی وظایف، شئون، کارکردهای و فعالیت‌هایی که مربی باید در مسیر تربیت اخلاقی انجام دهد، پرداخته شده است. در فصل پنجم وظایف مربی تبیین شده است و فصل ششم درباره اطاعت از مربی می‌باشد.

نقاط اشتراک این پژوهش با کتاب نقش مربی در تربیت اخلاقی-معنوی تبیین مطالبی درباره وظایف و کارکردهای مربی در تربیت اخلاقی، ویژگی‌های مربی شایسته و اثبات ضرورت وجود مربی است. تمایز این نوشتار با کتاب مذکور در این است که اولاً مخاطب ما مربی نوجوان است، ثانیاً در تحقیق ما علاوه بر تبیین نقش مربی در تربیت اخلاقی، مطالبی درباره نقش مربی در تربیت اعتقادی و تربیت عبادی نیز بررسی شده است.

همچنین جناب آقای محمد داوودی در کتاب «نقش معلم در تربیت دینی» کوشیده است تا نقش معلمان در تربیت دینی دانش آموزان را در نظام آموزش و پرورش بررسی نماید. این کتاب توسط انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه منتشر شده است. این کتاب شامل یک مقدمه و چهار بخش است.

در بخش اول مفاهیم به کار رفته در عنوان پژوهش، قلمرو پژوهش و چارچوب آن مشخص شده است. در بخش دوم مباحث بنیادین نقش معلم بررسی شده است. در فصل اول این بخش ساختار اسلام تبیین شده است، در فصل دوم، دینداری مطلوب اسلام و مراتب و درجات آن و در فصل سوم، ویژگی‌های دانش آموز مسلمان با استناد به منابع اسلامی بیان شده است. بخش سوم با دو فصل به بررسی عوامل موثر بر تربیت دینی و جایگاه معلم در آن می‌پردازد. بخش چهارم به بررسی نقش‌های معلم در تربیت دینی اختصاص یافته است. فصل اول به نقش معلم در فرهنگ اسلامی اختصاص یافته است. در فصل دوم، این بخش نقش معلم در تربیت اعتقادی و در فصل سوم، نقش معلم در تربیت عبادی بررسی شده است. در فصل چهارم نیز نتایج به دست آمده از مطالعه و پیشنهادهایی برای بهبود نقش تربیتی معلم و بهبود وضع تربیت دینی در مدارس ارائه شده است.

نقاط اشتراک این پژوهش با کتاب «نقش معلم در تربیت دینی» تبیین نقش‌هایی است که مربی یا معلم به عنوان مربی، می‌تواند در زمینه تربیت اعتقادی و عبادی ایفا نماید. تمایز این پژوهش با کتاب مذکور بسیار است. مهمترین تفاوت در این است که ما نقش مربی در تربیت

نقش مربی در تربیت دینی متربیان نوجوان با نگرش به منابع اسلامی ----- ۵

دینی نوجوان را به صورت عام و نه فقط در چهارچوب نظام آموزش و پرورش مورد بررسی قرار داده‌ایم.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی است که به روش توصیفی و تحلیلی با استفاده از منابع اسنادی مکتوب و دیجیتالی انجام خواهد پذیرفت.